

BSP-broedvogels 1991: eerste resultaten

Het heeft de broedvogeltellers in 1991 niet mee gezeten. Eerst was het Koning Winter die in februari een venijnige staart bleek te hebben. Daar kwam vervolgens een voorjaar achteraan met veel koud en guur weer, zodat het vaak geen pretje was het veld in te gaan. Verschillende mensen beklagden zich erover dat het soms zo bar was geweest dat de resultaten van veel soorten eronder geleden hebben. Op tweeërlei wijze wel te verstaan: voor het broedresultaat is het niet bevorderlijk geweest, maar ook het inventarisatieresultaat bleef soms onder de maat. Vergeleken met het vorige broedseizoen was het in 1991 veel moeilijker om de aanwezige aantallen te achterhalen.

Twee andere aspecten zijn eveneens van belang geweest. Het broedseizoen was droog en lage waterstanden hebben "natte" soorten parten gespeeld. Bovendien was 1991 een matig tot slecht muizenjaar. Na een paar topjaren voor de muizeneters leidde dat nu tot een terugval.

De teneur van deze inleiding doet vermoeden dat nu een verslag vol kommer en kwel zal volgen. Sommige soorten hebben inderdaad een slecht seizoen achter de rug, maar er zijn voldoende verrassingen om van een interessant broedseizoen te mogen spreken.

Streng-winter invloed?

In vorige edities van SOVON-Nieuws is regelmatig aandacht besteed aan de **IJsvogel**. 1990 was een uitstekend broedseizoen met zelfs verschillende broedgevallen in West-Nederland. Het aantal meldingen dat in het kader van het BSP-niet broedvogels binnenkwam uit herfst en eerste wintermaanden wekte de nodige hoge verwachtingen voor het nieuwe jaar. Maar de plotselinge strenge nawinter gooide roet in het eten. Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht, in 1990 goed voor in totaal ruim tien

broedgevallen, kwamen dit jaar niet verder dan 1 paar. In de Biesbosch bleek het aantal teruggelopen van 12 naar 3 broedparen. In Oost-Nederland was de achteruitgang minder ernstig dan gevreesd werd. In de oostelijke Achterhoek nam het broedbestand met de helft af, in Limburg vermoedelijk met eenderde en langs de oostrand van de Veluwe met een kwart. Hoewel in Twente enkele broedgevallen bekend werden, kon langs de eertijds roemruchte Dinkel niets worden gevonden. In totaal zijn in 1991 voorlopig ongeveer 45 broedgevallen gemeld tegen circa 100 in 1990.

De **Grote Gele Kwikstaart** is in het bolwerk Zuid-Limburg 20-30% afgenomen tot ruim 125 territoria. In de oostelijke Achterhoek werden er 14 territoria gelocaliseerd tegen 18 vorig jaar. De aantallen kwikken in Midden-Limburg en op de oostelijke Veluwe zijn eveneens wat afgenomen. In Twente werd voor het eerst de Dinkel in de telling betrokken. Het is duidelijk geworden dat de Twentse aantallen van de Grote Gele Kwikstaart meer overeenkomst vertonen met de Achterhoekse dan met de Limburgse. Slechts 13 territoria werden voorlopig gemeld (nog onvolledig).

Negatieve winterinvloeden werden ook gemeld bij de **Blauwe Reiger**, bijv. in Noord-Brabant waar de stand die de laatste jaren tot meer dan 1000 paar was gestegen, met 20% terugviel (F.Post). De somberheid waarmee we over de **Roerdomp** gerapporteerd hebben, blijft onverminderd van kracht. In het oostelijke rivierengebied (Rijnstrangen en Ooypolder) waar twee jaar geleden 37 territoria werden geteld (destijds gekwalificeerd als een der laatste bolwerken in het land), bleef het aantal dit jaar steken bij 16. In het westen en midden van het land lijkt de winterinvloed minder ernstig te zijn geweest. In de Weerribben liep het aantal ten opzichte van vorig jaar terug van 13 naar 10, in de Biesbosch van 2 naar 0. In de Nieuwkoopse Plassen werd een toename van 4 naar 6 gemeld en in de Oostvaardersplassen van 9 naar 12.

Boomleeuwerik, Roodborsttapuit, Geelgors en Patrijs, die in de

elfstedenwinters van enkele jaren geleden een gevoelige deuk opliepen, bleven dit jaar gespaard. De **Patrijs** heeft een paar goede broedseizoenen achter de rug waardoor de aantallen op veel plaatsen wat gestegen waren. Klaarblijkelijk heeft deze winter geen zware tol geheven bij deze standvogel.

Geelgorzen hadden mogelijk wel enige last. In de Achterhoek werd achteruitgang opgemerkt. Drentse onderzoekers daarentegen meldden een toename en op de Veluwe lijkt de populatie nagenoeg constant gebleven.

Boomleeuwerik en Roodborsttapuit zijn korte afstandtrekkers en kunnen in hun winterkwartier overvallen worden door ver naar het zuiden oprukkend winterweer. Daarvan is deze keer geen sprake geweest. Beide soorten hebben een betrekkelijk goed seizoen gehad.

In de broedgebieden in Oost-Nederland is de populatie **Boomleeuweriken** net als afgelopen jaren gegroeid. De (kleine) populatie in de duinen van West-Nederland is stabiel gebleven.

De **Roodborsttapuit** vertoonde eveneens dit opmerkelijke oost-west onderscheid. De Oost-Nederlandse populatie (tegenwoordig voornamelijk in natuurgebieden broedend) zit al enkele jaren in de lift en groeide dit jaar gestaag verder, maar die in de duinen ging waarschijnlijk wat achteruit.

Invloed van droogte?

Met ongeveer 90 broedparen kende de **Georde Fuut** een ondermaats seizoen. Twee jaar geleden trof de soort een gunstig seizoen (1989: 230-250 paar), terwijl in 1990 (\pm 150 paar) al sprake was van een aanzienlijke terugval door uitdroging van broedplaatsen. In 1991 was het nog slechter gesteld. Op verschillende plaatsen waren de heidevennen al droog gevallen vóór het broedseizoen.

Ook in verschillende moerasgebieden heeft het seizoen 1991 voor een dieptepunt in de stand van water- en moerasvogels gezorgd. Dit jaar waren moerasgebieden waar de waterstand kunstmatig gereguleerd kan

worden, in het voordeel. Hierdoor kon het gebeuren dat over en weer tegenstrijdige trends werden gesignaleerd. Op sommige plaatsen waren Dodaars, eendachtigen en Wateral vrijwel afwezig bij gebrek aan water, terwijl elders ongewijzigde of zelfs gestegen aantallen werden vastgesteld. Door de bank genomen kan 1991 echter als een ongunstig jaar voor deze soortgroepen worden gekwalificeerd.

De **Grauwe Gans** heeft vermoedelijk een pas op de plaats moeten maken; in enkele van de belangrijkste broedgebieden (Oostvaardersplassen en Gelderse Poort) waren de aantallen althans wat teruggelopen. Van de **Krooneend** zijn dit jaar wat meer broedgevallen bekend geworden, maar het is onduidelijk of van een reële toename sprake is. In ieder geval blijft het aantal broedparen gering, vermoedelijk minder dan tien, maar mogelijk iets meer.

Porseleinhoen en Kwartelkoning hadden een slecht seizoen. Uitblijven van inundaties in het rivierengebied zorgde ervoor dat het aantal gemelde territoria van **Porseleinhoentjes** in deze regio onder de tien bleef. Ook de **Kwartelkoning** kwam in dit voormalig bolwerk met minder dan tien uit de bus. Het grootste aandeel van de Nederlandse populatie zit tegenwoordig in het Oldamt in Oost-Groningen, maar helaas is in dat gebied geen telling uitgevoerd in 1991.

De **Zwarte Stern** heeft wat verschuivingen te zien gegeven. In de Oost-Brabantse broedgebieden heeft de droogte tot een vermindering geleid (van 27 naar 22 paar). In de Gelderse Poort is het aantal gestegen van 130 naar bijna 150 paar, maar binnen dit gebied is onder invloed van de droogte een verhuizing opgetreden: in de Ooypolder liep de stand terug van 99 naar 70, terwijl in het Rijnstrangengebied het aantal van 31 naar 76 steeg. In de Krimpenerwaard bleef het aantal stabiel (ruim 60 paar). In de Weerribben werd een toename gesignaleerd van 40 naar 55 paar.

Ook bij de **Grote Karekiet** getuigen de eerste indrukken van een wisselvallig karakter, waardoor het moeilijk is nu al aan te geven hoe het de Nederlandse populatie is vergaan. In



Grote Karekiet (Ed Hazebroek)

de Reeuwijkse Plassen is het aantal (39) min of meer stabiel gebleven. Ook in andere moerasgebieden in het westen van het land lijkt de situatie vooralsnog niet erg gewijzigd ten opzichte van vorig jaar. In de Gelderse Poort heeft zich wel een merkwaardige ontwikkeling voorgedaan. In de Ooypolder is de laatste jaren sprake van een langzame achteruitgang, die in 1991 versterkt lijkt te zijn door de lage waterstand (4 territoria). In de nabijgelegen Rijnstrangen werd een tegenovergestelde trend vastgesteld. In 1989 werden hier 39 territoria geteld, in 1991 liefst 53. Uit het Randmerengebied waar het grootste aandeel van de Nederlandse populatie huist, was ten tijde van het schrijven van dit overzicht nog geen informatie beschikbaar.

Invloed koud/slecht voorjaarsweer?

Vaak hadden soorten niet alleen te lijden van de eerder genoemde ongunstige omstandigheden maar ook nog eens van het gure weer in het broedseizoen. Het moet niet makkelijk voor ze zijn geweest zijn om aan voedsel te komen en op temperatuur te blijven.

Voor de weidevogels was het een geluk bij een ongeluk dat door de kou pas laat en gefaseerd het gras gemaaid werd. Daardoor konden meer eieren uitkomen en waren de broedresultaten dit jaar beter dan vorig jaar.

Maar bij vrijwel alle andere soorten heeft het barre weer het broedsucces nadelig beïnvloed. In het Deltagebied hadden sterns, Kluten en plevie-

ren een erg slecht broedresultaat, soms gingen hele kolonies overstuur. Maar ook elders hadden deze soorten het zwaar te verduren.

Bij een aantal soorten heeft het weer dusdanig parten gespeeld, dat de inventarisatie niet helemaal gelukt is. Zo kwamen Woudaapje en Draaihals in 1991 niet goed uit de verf. Van het **Woudaapje** werden tot nu toe slechts vijf gevallen bekend geworden. In het Utrechtse plassengebied werd er niet één gevonden, maar de inventariseerders twijfelen aan dit resultaat. **Draaihalzen** waren weinig roeplustig, waardoor het inventariseren veel inspanning kostte. Op de Veluwe werden er dit jaar 31 vastgesteld tegen 51 vorig jaar (werkelijke aantallen liggen uiteraard wel wat hoger). In Twente en Midden-Limburg werden enkele nieuwe gevallen ontdekt, misschien een aanwijzing dat de soort ondanks het slechte weer toch relatief goed vertegenwoordigd was?

Nachtzwaluwen zijn qua vocale activiteit nogal weersafhankelijk. Het mooie weer in juli kwam net op tijd om de aantallen te achterhalen. In Drenthe werd een afname geconstateerd, op de Centrale Veluwe, Zuid-Veluwe en in West-Brabant bleef de stand vermoedelijk gelijk. In Midden- en Oost-Brabant en in Noord- en Midden-Limburg zou sprake zijn van een lichte toename.

Slecht muizenjaar

De **Torenvalk** was vorig jaar spectaculair toegenomen, vermoedelijk omdat 1989 en 1990 goede muizenjaren waren. Veel inventariseerders maakten melding van ouderwets hoge aantallen. In 1991 is de muizenstand ingestort hetgeen zijn uitwerking niet gemist heeft. Er waren in 1991 weer aanzienlijk minder Torenvalken.

Ook de **Velduil** heeft een gevoelige terugval beleefd. Werden in 1990 zo'n 100 broedparen gemeld, het (voorlopige) aantal in 1991 blijft steken bij 30-40 paar.

De **Grauwe Kiekendief** heeft onverwacht een stijging te zien gegeven. Dit jaar werden 10 broedpogingen bekend. Drie van de vijf paren die in de provincie Groningen tot broeden kwamen, zaten in een ongeveer 500 ha groot voormalig akkerbouwge-

bied bij de Dollard, dat dankzij de braaklegregeling tijdelijk uit de produktie genomen was. In de braakballen werden overigens veel keverschilden aangetroffen (Koks & Van 't Hoff in: *Grauwe Gors* 19: 21-31). Het Lauwersmeer en Zuid-Flevoland herbergden elk twee paar. Voor het eerst sinds lange tijd werden ook weer Grauwe Kiekendieven op een Waddeneiland vastgesteld (Terschelling: 2 paar). Zeer verrassend tenslotte was een (mislukte) broedpoging in Zeeuws-Vlaanderen. Ook op een drietal plaatsen net over de grens in België en Duitsland werden nieuwe broedgevallen gelocaliseerd. Blijkbaar is nog niet alle hoop verloren voor deze soort.

De **Blauwe Kiekendief**, in de afgelopen drie jaar toegenomen van 80-90 naar 110-120 broedparen, is in 1991 vermoedelijk licht in aantal teruggelopen. 90% van de populatie broedt tegenwoordig op de Waddeneilanden, met Terschelling en Ameland als bolwerken. Dit jaar werd voor het eerst gebroed op Rottumeroog. Speciale vermelding verdient ook nu weer de braakliggende Groninger polder waar behalve Grauwe Kiekendieven ook 2-3 paar van de Blauwe Kiekendief tot broeden kwamen.

Diversen

Bij de **Aalscholver** lijkt de rek er nog steeds niet uit. In de meeste kolonies lagen de aantallen dit jaar weer iets hoger. Hoewel nog niet alle getallen bekend zijn, komt een voorlopige schatting ruim boven 15.000 broedparen uit.

De **Purperreiger** kende een desastreus seizoen. In de belangrijkste kolonie, die van Nieuwkoop, namen de aantallen af van ± 120 in 1990 naar ± 80 dit jaar. Deze achteruitgang werd nergens gecompenseerd. Daarmee lijkt de neergaande trend van de Nederlandse populatie, die zich vorig jaar manifesteerde (1987-89: 270-290 paar, 1990: ± 230 paar), door te zetten.

De **Lepelaars** verging het beter. Hoewel ze in het Naardermeer opnieuw niet tot broeden kwamen en de aantallen in het Zwanenwater (16 paar) weer op een erg laag peil bleven, groeide de Flevo-populatie (± 270 paar) en bleef de Waddenpopula-

tie (± 210 paar) op een hoog niveau. De nieuwe kolonie in het Deltagebied groeide lichtelijk (23 paar).

Het **Korhoen** gaf in 1991 een vrijwel identiek beeld te zien als vorig jaar: 40 hanen werden geteld, waarvan 21 op de Sallandse Heuvelrug. In Noord-Brabant werden verdeeld over vijf terreinen 18 hanen geteld. In Drenthe en op de Veluwe komen geen wilde Korhoenders meer voor. Op de NW-Veluwe wordt op kleine schaal geëxperimenteerd met het uitzetten van Korren.

Kwartels waren er dit jaar weinig. Van de Dwergmeeuw zijn in 1991 voor zover bekend geen zekere broedgevallen vastgesteld. De **Zwartkopmeeuw** blijkt zich nu duidelijk uit de startblokken losgemaakt te hebben. De spectaculaire aantalsgroei die een jaar of vijf geleden inzette is dit jaar ondanks het ongunstige weer voortgezet. In het Deltagebied werden ± 110 paar geteld, waarvan het merendeel in een kolonie van 60 paar (!). In de rest van het land werden verspreid bijna 15 broedpogingen vastgesteld, zodat het landelijke totaal nu op ongeveer 125 broedparen uitkomt. Het broedsucces in het Deltagebied was opnieuw goed. Ondanks zijn zuidoostelijke

herkomst blijken Zwartkopmeeuwen geen mooi-weer-doetjes te zijn, want plaatselijk boekten ze betere broedresultaten dan Kokmeeuwen (P.L. Meininger).

De meeuwentellers in West-Nederland zien zich voor een groot probleem geplaatst. Verschillende kolonies van Zilvermeeuw, Kleine Mantelmeeuw en Stormmeeuw zijn vermoedelijk door toedoen van vossen verdwenen, terwijl de vogels zelf zijn overgegaan tot het broeden op daken. Maar hoe tel je ze daar? Trouwens, elke ochtend gewekt worden door een galmende Zilvermeeuw op het dak zal niet door elke burger even prettig worden gevonden. Dat moet wel tot problemen leiden.

Dat de **Blauwborst** in de Biesbosch over zijn hoogtepunt heen is, hebben we onlangs in *Limosa* kunnen lezen. De voorlopige gegevens van 1991 duiden erop dat de soort in andere gebieden dit jaar eveneens een pas op de plaats heeft gemaakt. In het oostelijk rivierengebied werd echter wél van een verdergaande expansie gewag gemaakt. Er zijn plannen gemaakt om in een uitgebreid artikel de Blauwborst-explosie sinds 1985 te beschrijven. Iedereen die over ongepubliceerde gegevens beschikt, wordt



Lepelaars (Sjef Kerkhofs).

opgeroepen die naar de districtscoördinator of het SOVON-bureau te sturen.

Van het **Paapje** werden in het algemeen licht toenemende of gelijkblijvende aantallen gemeld. Al te groot enthousiasme is niet op zijn plaats, want de populatie in cultuurland is intussen zo goed als uitgestorven.

De **Buidelmees** zet zijn opmars voort. In grote lijnen zijn drie concentratiezones te herkennen: Groningen-Friesland, Flevoland en de moerasgebieden langs de grote rivieren. De voorlopige getallen duiden erop dat in 1991 in Noord-Nederland meer dan 50 territoria waren en langs de grote rivieren minstens 60. De situatie in Flevoland is nog allermint duidelijk. Rondom Lelystad zijn er bijvoorbeeld ± 20 gevonden, maar uit de ontoegankelijke moerassen ontbreekt informatie voorlopig. In het oog springend dit jaar was de toename in het Rijnstrangengebied (1989: 5, 1991: 27) en de plotselinge kolonisatie van het Maasdal (10 aan Nederlandse kant, 11 op Belgisch gebied). Momenteel is een artikel in voorbereiding waarin de ontwikkeling van de Nederlandse Buidelmeespopulatie vanaf 1988 wordt beschreven. Iedereen die nog over gegevens beschikt die nog niet eerder zijn doorgegeven, wordt dringend verzocht dat alsnog te doen.

De **Grauwe Klauwier** laat de laatste jaren een ontwikkeling zien die tegen de verwachting indruist. In de afgelopen decennia ging de soort overal in het land in aantal achteruit en werd het ene na het andere gebied onttruimd. Alleen op sommige Waddeneilanden leek de Grauwe Klauwier zich nog enigszins te kunnen handhaven. Vanaf 1988 werd echter in in ZO-Drenthe een aanzienlijke aantals-toename vastgesteld, die voorlopig nog niet tot staan is gekomen. Werden in 1990 al 78 territoria in dit gebied vastgesteld, in 1991 waren er maar liefst 96. Op de Veluwe doet deze klauwier het eveneens niet slecht, maar in andere delen van het land is de situatie onverminderd zorgwekkend. In 1992 zal een speciaalnummer van Het Vogeljaar gewijd worden aan deze interessante soort.

De **Raaf** bleek in 1991 fors in aantal te zijn toegenomen. Op de Veluwe werden maar liefst 64 territoria gelokaliseerd (1990: 46). Met spanning wordt afgewacht of in de komende jaren de Raven het zullen wagen gebieden buiten de Veluwe te koloniseren. Afgelopen voorjaar werden in het voorseizoen al twee paren opgemerkt op de Sallandse Heuvelrug, maar ze bleken later toch weer verdwenen te zijn. Voorbodes?

In 1991 werden ruim 20 territoria van de **Roodmus** gevonden. De Waddeneilanden (± 11 territoria) en Flevoland (± 8) vormen de concentratiegebieden.

Europese Kanaries waren er dit jaar wat meer dan in 1990, althans in enkele kerngebieden in Zuid-Limburg. Buiten het Zuid-Limburgse bolwerk is de soort al tijden lang uiterst dun gezaaid.

Al jarenlang worden, buiten het laatste echte verspreidingsgebied in Noord-Limburg, slechts enkele territoria van de **Ortolaan** gemeld. In 1991 is daar geen wijziging in gekomen. Maar de situatie in Noord-Limburg is dit jaar wel aanzienlijk verslechterd. Kwamen daar vorig jaar nog 29 territoria voor, dit jaar werden er nog slechts 19 geteld. Het landelijk totaal heeft nu een nieuw dieptepunt bereikt van ± 24 .

Tenslotte ging het ook met de **Grauwe Gors** verder bergafwaarts. Voorlopige informatie duidt erop dat de populatie in Zeeuws-Vlaanderen nu minder dan tien paar zou bedragen. In Zuid-Limburg werd een lichte afname gemeld, maar hier broeden, net als langs de Waal en de Maas in het midden van het land, nog enkele tientallen paren.

Zeer zeldzame soorten

Bovenstaande is slechts een greep uit het overvloedige materiaal dat met het BSP wordt verzameld. Natuurlijk werden er ook verschillende zeer zeldzame soorten gemeld.

De Grote Zilverreiger heeft bijvoorbeeld weer gebroed in Flevoland. In Drenthe broedt nu al jaren een paartje Roodhalsfuten. Brilduiker en Middelste Zaagbek behoren tegenwoor-

dig tot de jaarlijkse broedvogels. De Brilduikers zijn vooral geconcentreerd in het IJsselgebied (jaarlijks 3-5 paar), de Middelste Zaagbekken in het Deltagebied (jaarlijks ± 10 paar). Dit jaar zijn van zowel van Rode Wouw als Slechtvalk een zeker en een mogelijk broedgeval bekend geworden. Spectaculair was het geslaagde broedsel (2 uitgevlogen jongen) van de Slechtvalk op een gebouw! In het Deltagebied hebben wederom Stelkluten gebroed (4 paar). Twee Ruigpootuilen zijn gehoord op de Veluwe, geen in Drenthe. Er waren weer enkele Krekzangers (Flevoland, Groningen) en een Klein Waterhoen werd gemeld uit Friesland. Voorlopig is slechts één territorium van de Kleine Vliegenvanger bekend geworden (Achterhoek); dat is minder dan in voorgaande jaren.

Ter afsluiting van deze rubriek moet de Grote Kruisbek genoemd worden. Na de invasie van afgelopen winter bleven er hier en daar Grote Kruisbekken hangen die aanstalten tot broeden begonnen te maken. Hoewel het merendeel van de vogels eind maart-begin april toch het veld ruimde, konden enkele broedgevallen ook bewezen worden en waren er broedverdachte gevallen in Drenthe (9), op de Veluwe (46), in Noord-Brabant (8) en de duinstreek (1).

Dank

Dit voorlopige overzicht kon alleen tot stand komen dankzij het noeste inventariseerwerk van zo'n duizend BSP-medewerkers en vooral ook dankzij de inspanning die de districtscoördinatoren leverden bij het binnenslepen van de informatie. Dank is ook verschuldigd aan de soortonderzoekers en aan instituten en overheidsinstanties die gegevens geleverd hebben (Rijkswaterstaat, Provincies en anderen).

Iedereen die zijn jaar kaarten nog niet heeft opgestuurd willen we vragen dat zo spoedig mogelijk te doen. Vergeet s.v.p. niet om broedgevallen van zeer zeldzame soorten goed te documenteren. Zonder aanvullende informatie kunnen dergelijke gevallen niet worden opgenomen.